

Juhász Gyula:

A hungarológia fogalmának és tárgykörének értelmezése

Amikor kiejtjük azt a szót, hogy „hungarológia”, első pillanatban mindenki számára nyilvánvalónak tűnik, mit értünk alatta. Azonban, ha egy kicsit alaposabban foglalkozunk vele, hamar elbizonytalanodunk. S hogy erre az elbizonytalanodásra okunk van, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Filológiai Társaság végrehajtó bizottsága a hungarológia fogalmának és tárgykörének értelmezését napirendre tűzte.

Ma a hungarológia fogalmának sokféle megközelítése van. Nemzetközi aspektusból nézve sokak számára természetes, ha azt mondjuk: hungarológia a különböző tudományágaknak a magyarsággal, Magyarországgal foglalkozó része. Még pontosabban: a világ különböző országaiban a magyarsággal, Magyarországgal foglalkozó tudósokat nevezhetjük hungarológusoknak, bármilyen tudományágról legyen is szó. Mások viszont azon a véleményen vannak, hogy a „hungarológiának” mint fogalomnak a használata a fenti értelemben is tudománytalan, éppen mert Magyarországgal, a magyarsággal tudományágak egész sora foglalkozik, vagyis tárgya tudományágaknak. A fogalom használata azt jelentené, hogy a hungarológia önálló tudományágként létezne, mint a biológia stb.

Ezt a megközelítést támasztja alá, ha hazai nézőpontból, hogy úgy mondjam, belülről vizsgáljuk a témát. Nem hiszem, hogy akadna akár csak egy is a jelentős tudós kollégáink közül – legyen az irodalomtörténész, néprajzos, nyelvész, történész –, aki magát hungarológusnak tekintené és ne saját tudományága művelőjének.

Történeti oldalról is közelíthetünk a témához, hiszen a „magyarságtudomány” nemcsak mint fogalom született meg a két világháború között, de ezen a néven 1940-től a Pázmány Péter Tudományegyetemen intézet is működött, mint keretintézet, amely maga is szembekerült a dilemmával, mit értenek alatta. A „Magyarságtudomány” című folyóirat új, már ehhez az intézethez kapcsolódó folyamában olvashatjuk: „Magyarságtudomány alatt nem egy önálló tudományágot kell érteni, hanem a különböző tudományágakon belül sajátos, magyar nézőpontot.” Az intézetnek, mint keretintézetnek célja az ilyen jellegű kutatások támogatása volt. A „sajátos magyar nézőpont” tudományos szempontból eléggé bizonytalan dolog. Mindenesetre, ha azokat a kiadványokat nézzük, amelyek ennek az intézetnek a közreműködésével jelentek meg, nemcsak azt állapíthatjuk meg, hogy magas színvonalú tudományos, vagy tudománynépszerűsítő műveket tett közzé (akár Szabó István remek történeti munkáját, A magyarság életrajzát nézzük, akár az Úr és paraszt a magyar élet egységében című kötetet vagy a Ligeti Lajos által szerkesztett – a nemrég reprint kiadásban is megjelent – őstörténetet), hanem azt is, hogy munkálkodásának fókuszában a bátor, ámde reménytelennek látszó küzdelem került a dilettantizmus áradatával szemben.

Reménytelennek mondtam ezt a tudományos küzdelmet, mert nemcsak abban a közegben, a háború éveiben volt az, amikor a fölbomlás állapotában levő hatalmi, politikai és széthulló társadalmi viszonyok között elképesztő méreteket öltött a dilettantizmus, hanem azért is, mert ezen bizonyos értelemben a mai napig nem jutottunk túl.

A második világháború után, gyökeresen megváltozott helyzetben merült fel megint a „magyarságtudomány” problémája. S itt nemcsak a háború, s főleg az utolsó esztendő következményeire, a politikai változásokra gondolok, az ország szellemi állapotára, amelyben Bibó István megírta tanulmányát A magyarságtudomány problémája címmel, amelynek következtetésével sok szempontból ma is egyet lehet érteni.

„Minden magyarságtudományi gondolatmenetnek, s minden magyarságtudományi vállalkozásnak a legfőbb feladata – írta –, hogy a hagyományos magyarságtudományi kérdésfeltevésnek tévútjaitól megőrizze magát. A magyarságtudományi probléma új felvetésének egyetlen értelme lehet: felfedni minden részletében a tévutak gyökerét és minden egyes kérdéscsoport számára kijelölni a tiszta, mellékszempontoktól nem terhelt további tudományos munka útját.

- a) Ennek során a kérdés egyik oldala a történeti magyar kultúrának, különösen pedig a magyar paraszti népkultúrának, mint történetileg zárt, többé már nem termelő, de eddigi műveiben valóban jellegzetes és szűkösségében mélyen harmonikus kultúrának az alkotásaival való foglalkozás. Ez tudományos és esztétikai feladat, s fontos tudnunk, hogy e kutatások eredményei jelentősek lehetnek, de nem szükségképpen jelentősek a magyar kultúra regenerálódása számára.
- b) A másik szempont a magyar történeti fejlődésnek, s benne a paraszti állapotnak, mint történeti-társadalmi állapotnak a történettudományok és társadalomtudományok síkján való feltárása, beleértve a paraszti népkultúra történelmi-társadalmi alapjának s jelenlegi bomlásának a feltárását. Ez is tudományos feladat, de ez már olyan ténybeli eredményeket hoz felszínre, melyeknek megismerése és világos értékelése a nemzeti közösséggel kapcsolatos tennivalók, vagyis a politika számára is tanulságos és irányadó.
- c) A harmadik szempont végül a magyarságnak, s benne a magyar parasztságnak, mint mozgásba lendült közös vállalkozásnak a megújulása, kibontakozása számára az utat és a programot megtalálni minden téren, így kulturális téren is. Ez már nem tudományos, hanem politikai, kultúrpolitikai feladat, s ennek során kell eldönteni, hogy a történeti magyar kultúra, s a magyar paraszti népkultúra mely alkotásai és megnyilvánulási formái alkalmasak arra, hogy az iskolai és tömegnevelés eszközévé, a magyar ifjúság és magyar tömegek kialakuló egyetemes kultúrájának a közkincsévé váljanak.”

Arra is gondolok, hogy a háború után tudományos életünk szervezeti keretei gyökeresen megváltoztak. Újjáalakultak a háború alatt létrejött kutatóintézetek, majd megalakultak a nagy akadémiai intézetek. Ebben a megváltozott helyzetben egy idő után nemcsak az újkeletű torzulások jelentkeztek, hanem fehér foltok, lefedetlen területek is támadtak.

Ezek közül a legfontosabb, a legfájóbb, a legégetőbb a határainkon kívül élő, a magyarság egyharmadát kitevő népesség figyelmen kívül hagyása volt, közülük is elsősorban azon millióknak, akiken a „határok léptek túl”, mint ahogy Imre Samu megfogalmazta. Ezeknek a fehér foltoknak a felszámolására egészen az utóbbi évekig tulajdonképpen csak egyéni törekvések voltak a különböző tudományágakban. (Ez alól leginkább az irodalomtudomány volt a kivétel.) A külföldön élő magyarsággal való foglalkozás iránti társadalmi igény ugyanakkor egyre erőteljesebben merült fel.

Ezek voltak az előzményei a Magyarságkutató Csoport létrejöttének 1985 októberében. A kutatócsoport megbízatása alapítói rendelete szerint nemcsak: „a határainkon kívül élő magyarság társadalmi, kulturális viszonyainak átfogó (komplex) kutatása”, hanem „a hungarológiai és a nemzetiségi kutatással foglalkozó intézmények tevékenységének segítése” is.

S itt térhetünk vissza a hungarológia fogalmi és tartalmi kérdéseire. Mint látható, a Magyarságkutató Csoport alapítói okirata a hungarológiának ad egyfajta értelmezést. S ez pedig a magyar kultúra és tudomány közvetítése kifelé, a nagyvilág felé. A hungarológia ebben az értelemben került be abba a programba, amely az ún. TS-4/5 Magyarságkutatás című kutatási programként létezik. Ez a következő kutatási területeket jelöli meg:

A hungarológiai ismeretek terjesztésében érintett országok oktatási rendszerének, kulturális hagyományainak, nemzetiségi jellemzőinek a hungarológia jelenlegi, gyakorlatának vizsgálata alapján a hungarológia országokra lebontott fejlesztési programjának kidolgozása.

A hungarológiai oktatás tantervi rendszerváltozatainak összehasonlító elemzése.

A magyar, mint idegen nyelv külföldi egyetemi oktatásának módszertani, alapkérdései.

A magyar irodalom (kultúra, művelődéstörténet) külföldi egyetemi oktatásának tartalmi és módszertani kérdései.

Az ún. kemény társadalomtudományok (szociológia, jog, demográfia, statisztika, közgazdaságtan, gazdaságföldrajz) helye, szerepe a hungarológiai oktatásban; oktatásuk tartalmi, módszertani kérdései. A magyar történelem kérdései a külföldi felsőoktatásban.

Akár mennyit vitatkozunk is a hungarológia fogalmán és tartalmi kérdésein, az tény, hogy sokirányú munka folyik – s nem eredménytelenül – idehaza és külföldön egyaránt. S ami nagyon fontos: kezdenek megszűnni a politikai félelmekből, a múlt rossz emlékeiből, s hozzáteszem, a nem egyszer kicsinyes féltékenykedésekből fakadó korlátok, akadályok.

A félelmek alatt értem azt is, hogy például a magyar történelem, és következésként a magyar történettudomány korábbi kiszorultsága a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságból, ilyen elemeken is alapult. Ma ezen már túl vagyunk, s az Erdély története körüli vihar kapcsán azt is látjuk újra, hogy a világban való hírünk szempontjából milyen roppant jelentősége van a történelemnek, a magyar történettudomány jelenlétének, művekkel, előadásokkal, vitákkal a hungarológiai fórumokon is: a külföldi magyar intézetekben, hungarológiai tanszékeken, intézetekben.

Megint szinte az utolsó pillanatban vagyunk, de talán nem keseregni kell ezen, hanem annál aktívabban munkálkodni, hogy a magyar kultúra, a magyar tudomány eredményeit segítsük – amennyire lehet – megismertetni a világgal.

(A hungarológia régen és ma. Bp. 1983. 308–321. p.)